

КОНЦЕПТ *ТЕРПІННЯ* В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

Фрасинюк Наталія Іванівна,

асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

У статті досліджується концепт ТЕРПІННЯ в англійських народних прислів'ях, який уособлює одну з найкращих чеснот людини.

Ключові слова: мовна картина світу, концептуальна картина світу, концепт, прислів'я, терпіння.

Картина світу (КС) – сукупність образів, які є основними в даній культурі. В результаті взаємодії людини і навколишнього світу формується його уявлення про цей світ і утворюється певна модель (картина світу). Кожна мова має свій власний спосіб сприйняття і організації (концептуалізації) світу. Ці значення утворюють одну систему поглядів, яка є загальноприйнятою для всіх носіїв мови. Спосіб концептуалізації дійсності національно специфічний, тому і носії різних мов сприймають світ по-різному, через призму своєї мови.

Мовна картина світу (МКС) – це "спосіб відбиття реальності у свідомості людини, що полягає у сприйнятті цієї реальності крізь призму мовних та культурно-національних особливостей, притаманних певному мовному колективу; інтерпретація навколишнього світу за національними концептуально-структурними канонами" [Штерн 1998]. Основним елементом картини світу є концепт, який вербалізується через посередництво внутрішнього лексикону.

Багато вчених працювали і працюють над проблематикою мовної картини світу: Ю.Д. Апресян, С.Г. Воркачов, І.О. Голубовська, Ю.М. Караулов, В.В. Красних, В.А. Маслова, В.І. Постовалова, Ю.С. Степанов, В.М. Телія та інші. Проте поняття мовної картини світу не є чітко визначеним.

Метою нашого дослідження є проаналізувати поняття мовна картина світу та концептуальна картина світу і визначити поняттєві та оцінні ознаки концепту *ТЕРПІННЯ* в англійській лінгвокультурі. **Предметом** дослідження є пареміологічні одиниці (прислів'я та приказки) англійської мови, які вербалізують концепт *ТЕРПІННЯ*. **Об'єктом** дослідження є концепт *ТЕРПІННЯ* в англомовній картині світу.

Актуальність дослідження передусім зумовлена необхідністю уточнення сучасного розуміння концепту *ТЕРПІННЯ* в англомовній картині світу. **Наукова новизна** дослідження полягає у виявленні поняттєвих та оцінних характеристик концепту *ТЕРПІННЯ*.

На думку З.Д. Попової, мовна картина світу може бути визначена як результат об'єктивації концептуальної КС в мові. Але якщо концептуальна картина світу (ККС) представлена сукупністю концептів, то МКС існує у вигляді значень мовних одиниць, які утворюють "семантичний простір мови" [Попова 2002, 10–14]. МКС не тотожна концептуальній, а є лише її частиною, оскільки мовне вираження отримує не весь зміст ККС, а лише ті концепти, які комунікативно значеннєві і які є цінними для нації [Попова 2002, 10–14].

Концептуальна картина світу багатша за мовну. На думку О.С. Кубрякової, "картина світу – те яким собі малює світ людина в своїй уяві, – феномен більш складний, ніж мовна картина світу, тобто та частина концептуального світу людини, яка має "прив'язку" до мови" [цит. за Маслова 2007, 64].

ККС постійно змінюється і доповнюється, а МКС більш консервативна і протягом довгого періоду часу зберігає уявлення людини про світ. Вона передається з покоління в покоління і тому зберігає міфілогічні, наївні уявлення лінгвокультурної спільноти і є ключовим компонентом будь-якої національної культури. І.О. Голубовська вважає, що мовній картині світу притаманна "поступальна еволюційність розвитку, при якому роль факторів мінливості належить не стільки новим знанням про світ, скільки соціальним умовам буття етносу, що постійно змінюються, приносячи у життя нові реалії, що вимагають вербалізації" [Голубовська 2004, 32]. В.М. Телія стверджує, що "мова забарвлює через систему своїх значень та їх асоціацій концептуальну модель світу в національно-культурні кольори" [Телія 1996, 135].

"Культура – це та частина картини світу, що відображає свідомість людини, яка історично змінюється в процесах особистісної чи групової рефлексії над ціннісно значущими умовами природного, соціального і духовного буття людини" [Телія 1999, 18]. МКС відображає реальність через культурну картину світу. Мова – складова культура, а культура, в свою чергу, – частина мови. Отже, культурна і мовна картини світу тісно взаємопов'язані між собою. Вони формують і організовують мовну особистість, мовні категорії і концепти.

Концепт – це універсальний феномен, тому його використання допомагає встановити особливості національної картини світу. Кожна культура формує свої стереотипи свідомості та поведінки, які опираються на власне бачення світу. Таким чином, незважаючи на те, що концепт *ТЕРПІННЯ* універсальний, наповненість його для кожної нації своя.

У тлумачних словниках англійської мови "patience" (терпіння) визначається таким чином:

Patience – 1) the ability to continue waiting or doing something for a long time without becoming angry or anxious; 2) the ability to accept trouble and other people's annoying behaviour without complaining or becoming angry (LDCE);

Patience – the ability to wait, or continue doing something despite difficulties, or suffer without complaining or becoming annoyed (CIDE).

У наведених словникових дефініціях виділяються такі ознаки: 1) здібність, 2) очікувати, 3) робити щось неприємне, 4) страждати, 5) протягом довгого періоду часу, 6) не звертати уваги на перешкоди, 7) без жалю, 8) без втрати самоконтролю (спокійно), 9) докладати зусилля.

Етимологічно англійське слово *patience* походить від лат. *patio* – страждання. Англії втратили повне германське значення через певні історичні обставини, але в більшості слів це визначення залишилось (стр.-англ. – *beran-bear* – стерпіти, носити, родити, терпіти). Англії концептували ідею терпіння як "носити в собі", "терпіти душевні муки".

У англомовних синонімічних словниках концепт *ТЕРПІННЯ* представлений таким синонімічним рядом:

Patience, long-suffering, longanimity, forbearance, resignation can all mean the power to endure or a capacity for enduring without complaint something which is disagreeable or requires effort. *Patience* stresses calmness or composure, not only under suffering or

under provocation, but in awaiting an outcome that seems unduly or inordinately delayed, or in performing a task that makes severe demands upon one's attention. Long-suffering implies extraordinary patience under provocation or trial and suggests undue meekness or submissiveness, longanimity often names a virtue and so is chiefly found in abstract use. Forbearance implies restraint in the expression of one's feelings or in exacting punishment or one's due; it often suggests toleration, for the sake of peace. Resignation implies a submission to suffering or evil or an acceptance of it because it must be endured or cannot be escaped (WNDS).

Слова *patience* – терпіння, *long-suffering* – довготерпіння, *longanimity* – (книжк.) – довготерпіння, *forbearance* – витримка, терпіння, *resignation* смиренність, покірність, здатність пережити, витримати щось неприємне. *Patience* показує спокій не лише під час страждання, але і коли очікується щось важливе, що потребує великої уваги. *Long-suffering* – виняткове терпіння яке вимагає надмірної смиренності та покірності, *longanimity* вживається для визначення терпіння як релігійної чесноти. *Forbearance* імплікує прояв стриманості у вираженні почуттів або терпимість заради спокою. *Resignation* тлумачиться як покірність стражданням або біді, яку неможливо уникнути.

У англійських тезаурусах до слів *patience* та *patient* подаються такі синоніми:

patience 1) *calmness, composure, cool (slang), equanimity, even temper, forbearance, imperturbability, restraint, serenity, sufferance, tolerance, toleration*; 2) *constancy, diligence, endurance, fortitude, long-suffering, perseverance, persistence, resignation, stoicism, submission*;

patient 1) [*enduring without complaint*] *syn. submissive, meek, forbearing, mild-tempered, composed, tranquil, serene, long-suffering, unruffled, imperturbable, passive, cold-blooded, easy-doing, philosophic, tolerant, gentle, unresentful*; *ant. irritable, violent, resentful*; 2) [*quietly persistent in an activity*] *syn. steady, dependable, calm, reliable, placid, stable, composed, unwavering, imperturbable, quiet, serene, unimpassioned, dispassionate, enduring*; *ant. restless, irrepressible, feverish (WNWT).*

Тлумачення синонімів та тематично близьких слів в тезаурусах уточнюють семантику англійського концепту *PATIENCE* в таких напрямках: 1) інтенсивність терпіння; 2) бути покірливим; 3) релігійна чеснота; 4) стриманність; 5) фатальна безвихідність; 6) зовнішній спокій; 7) гармонія зі світом; 8) упертість.

Проаналізувавши словники, можна сказати, що концепт *ТЕРПІННЯ* закріплений в народному мовному пізнанні, а саме у прислів'ях та приказках, де найкраще, найширше, найкристалічніше відображається національна історія, побут, світобачення. Саме вони (прислів'я та приказки) формуються в пізнанні представників лінгвокультури спільноти і відображають національну специфіку концептуалізації світу.

Характерними особливостями цих мовних одиниць є лаконічність, афористичний характер, структурно-семантична завершенність, розмаїття образних асоціацій, "безособистість, атемпоральність предиката, ритмічна організація та заримованість" [Воркачев 1997,45].

Пареміологічні одиниці фіксують погляди та досвід багатьох поколінь і дають змогу поєднувати особливості асоціативного механізму, який лежить в основі

сприйняття світу. Вони відображають ідеї та ідеали, які керують людьми [Taylor 1975, 73].

А. Жемеркайне вважає, що прислів'я – дзеркало, яке відображає життя та моральні принципи суспільства [Szemerkenyi 1974, 935]. Вони "узагальнюють досвід життя народу, оформлюючи його у вигляді певних правил" [Тарланов 1999. 32] і тому важко переоцінити значення паремій для лінгвокультурних досліджень, для вивчення мовної картини світу та ментальності народу.

Пареоміологічний фонд англійських прислів'їв налічує значну кількість одиниць на тему "терпіння". Терпіння є великою цінністю людини, без терпіння людині важко жити, адже терпіння – одна з найцінніших чеснот людини: *Patience is a virtue* – Терпіння – це чеснота. *He that has no patience has nothing* – Нема терпіння – нема нічого. *Let patience grow in your garden* – Нехай терпіння росте у вашому саду.

Щоб вижити – необхідне терпіння: *The world is for him who has patience* – Цей світ для тих, у кого є терпіння.

Проте терпіння властиве не всім: *Patience is a flower that grows not in every garden* – Терпіння – це квітка яка росте не в кожному саду.

Терпіння – це ліки: *No remedy but patience* – Нема ліків краших, ніж терпіння. *Patience is a plaster for all sores* – Терпіння – це пластр від усіх ран. *Patience is a remedy for every disease* – Терпіння – це ліки від будь-якої хвороби.

Хочеш мати друзів – май терпіння: *Have patience with a friend rather than lose him forever* – Будь терплячим до друзів якщо не хочеш втратити їх назавжди.

Особливо необхідне терпіння бідним людям: *Patience is virtue of the poor* – Терпіння чеснота бідних. *Patience with poverty is all a poor man's remedy* – Терпіння в злиднях ліки бідняків.

Терпіння потрібне тим, хто користується послугами: *He that will be served, must be patient* – Маєш прислугу – будь терплячим.

Але кожне терпіння має свої межі: *Patience is a good nag, but she'll bolt* – Терпіння гарне лоша, але і воно може втекти.

Терпіння – успіх: *Patient men win the day* – Терплячі досягають перемоги. *Everything comes to him who waits* – Той, хто вміє чекати, той має все. *Time and patience will wear out stone posts* – Час і терпіння все перетруть. *Patience, money and time bring all things to pass* – Терпіння, гроші і час дають нам все. *Nature, time and patience are three great physicians* – Природа, час і терпіння – три великих лікарі. *He that has patience, has fat thrushes for a farthing* – У кого є терпіння, той має все.

Терпіння – найкращий самозахист: *Patience is the best buckler against affronts* – Терпіння найкращий щит від нападів.

Терпіння важливіше, ніж знання: *Patience surpasses learning* – Терпіння перевершує знання.

Проте велике терпіння не є позитивною рисою англійців: *Patience under old injuries invites old ones* – Претерпиш старі біди, нові придуть. *Patience provoked turns to fury* – Терпіння, яке лопнуло, стає ненавистю.

Отже, в англійській мові терпіння характеризується як: 1) чеснота; 2) характерна не всім; 3) необхідна, щоб вижити; 4) необхідна при хворобах; 5) обов'язкова для

бідних; 6) потрібна тим, хто користується послугами; 7) необхідна нестриманим людям; 8) яка має певні межі; 9) та, що допомагає досягти успіху; 10) важливіша, ніж знання; 11) та, що допомагає вижити в цьому житті.

Проте англіїці негативно сприймають надмірне терпіння, тому що воно робить людину нещасливою, воно сприяє небажанню людини жити.

Нетерпіння змушує людину даремно (марно) переживати: *A watched pot never boils* – Горщик, за яким стежать, ніколи не закипить.

Але нетерплячі люди осуджуються: *First creep, than go* – Спочатку навчися повзати, а потім іди. *He who would climb the ladder must begin in the bottom* – Хочеш користуватися сходами – починай знизу. *Never cackle till your egg is laid* – Не кажи гоп, поки не пересекочеш.

Нетерпіння не є позитивною рисою людини, адже воно спонукає переживання і вступає в конфлікт з реальністю.

Отже, паремії – це та частина концептосфери мови, яка перебуває у тісному відношенні з пізнанням людини, мовною картиною світу, і відповідно з способом концептуалізації світу. А концепт *ТЕРПІННЯ* оцінюється в пареоміологічному фонді англійських прислів'їв як одна з найкращих чеснот людини, що потрібна для виживання, особливо, бідної верстви населення.

Статья посвящена изучению концепта ТЕРПЕНИЕ, который воплощает в английских народных поговорках наилучшие добродетели человека.

Ключевые слова: языковая картина мира, концептуальная картина мира, концепт, поговорка, терпение.

Linguistic world model is the unity of the stereotypes, images, symbols which express the knowledge of the people about the world in the form of concepts. It is un verbalized part of the conceptual model of the world . Proverb is the part of the language which connects language with mentality and express its. The concept PATIENCE is embodied in English folk proverbs being one of the best virtues of people, especially poor, which helps them to bear bad moments of their lives.

Key words: language world model, conceptual model of the world, proverb, concept, patience.

Література:

1. Воркачев С.Г. Лингвокультурология (теория и методы) / С.Г. Воркачев. – М., 1997. – 331 с.
2. Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу / Ірина Олександрівна Голубовська. – К.: Логос, 2004. – 284 с.
3. Маслова В.А. Введение в когнитивную лингвистику / В.А. Маслова. – М.: Флинта: Наука, 2007. – 294 с.
4. Попова З.Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж, 2002 – 192 с.
5. Тарланов З.К. Становление типологии русского предложения в ее отношении к этнофилософии / З.К. Тарланов. – Петрозаводск, 1999. – 207 с.
6. Теля В.Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и межкультурный аспект / Вероника Николаевна Теля. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. – 288 с.
7. Теля В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры / В.Н. Теля // Фразеология в контексте культуры. – М.: "Языки русской культуры", 1999. – С. 13–24.
8. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики. Енциклопедичний словник / І.Б. Штерн. – К.: АртЕк, 1998. – 156 с.

9. *Szemerkenyi A.* A semiotic approach to the study of proverbs / A. Szemerkenyi // *Proverbium*, 1974. – № 24. – P. 934–936.
10. *Taylor A.* Selected writings on proverbs / A. Taylor. – Helsinki, 1975.
11. *Англо-український фразеологічний словник.* – К.: "Радянська школа", 1969. – 1052 с.
12. *Cambridge International Dictionary of English.* – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – 1775 p. (CIDE).
13. *Longman Dictionary of Contemporary English.* – Harlow and London, 1978. – 1303 p. (LDCE).
14. *Favourite English proverbs and sayings* = Улюблені англійські прислів'я і приказки: 500 висловів/ Упоряд. Б.М. Ажнюк. – К.: Криниця, 2001. – 80 с.
15. *Webster's New Wolrd Thesaurus.* Prepared by C.G. Laird. – N.Y.: Meridian, 1971. – 678 p. (WNWT).
16. *Webster's New Dictionary of Synonyms.* – Springfield, Mass.: Merriam, 1978. – 909 p. (WNDS).